

Aynur Əliyeva

*F.Köçerli adına
Respublika Uşaq
Kitabxanasının
metodisti*

Ədəbiyyat insanın, cəmiyyətin hissələrini, düşüncələrini, arzu və istəklərini obrazlı şəkildə əks etdirən söz sənətidir. Rəssamlıqda rəngdən, musiqidə səsdən, rəqsədə bədən hərəkətlərindən hansı məqsədlə istifadə olunursa, ədəbiyyatda da sözdən məhz həmin məqsədlə istifadə edilir. Ədəbiyyatın vəzifələrindən biri zövq verməkdirsə, ikincisi insanların tərbiyyə etmək, onlara gözəl mənavisifətlər aşılamaq, həyatda düzgün mövqə tutmağa kömək etməkdən ibarətdir. Dünya, eləcə də Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələri, klassik sənətkarlar həmişə ədəbiyyatın tərbiyyəedici imkanlarına xüsusi fikir vermiş, öz əsərlərində böyük idealların, müqəddəs məramların, arzuların daşıyıcısı olan kamil qəhrəmanlar yaratmışlar. Tənbəllik, xudbinlik, məsləksizlik və s. mənfi xüsusiyyətlərin doğurduğu fəlakətləri bütün genişliyi ilə təsvir edən ədəbiyyatcəmiyyəti həmin qüsurlardan təmizləməyə, insanları mənən, ruhən saflaşdırmağa çalışmışdır. Bu klassik ədəbiyyatımızla yiqincə və təkrarsız davam etdirən ədiblərdən biri də böyük söz ustası maarifçi, publisist, pedaqoq Seyid Əzim Şirvanidir. Seyid Əzim Şirvani XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının klassik poeziyaənənələrini yaradıcılıqla davam etdirən ən qüdrətli sənətkardır. Milli poeziyamızın inkişaf tarixində o, incə ruhlu, lirik, cəmiyyətin sosial bələlərini cəsərlə tənqid edən satirik, əxlaq-tərbiyyəvi mənzum hekayələr və təmsillər müəllifi, nəhayət, ədəbiyyatşünas-təzkirəçi kimi məşhurdur. Seyid Əzimirinin böyük bir qismi lirik şeirlərdən ibarətdir. Qəzəl, qəsidə, rübalı, qitə, müxəmməs, müstəzad və s. janrlarda yazılmış həmin əsərlərdə Seyid Əzim Şirvani Füzuli ədəbi məktəbinin ənənələrində davam və inkişaf etdirmişdir. Onun lirikası mövzu, bədii estetik məzmun baxımından çox zəngindir. Bu lirikanın əsasını məhəbbət mövzusu təşkil edir.

Görkəmli şəxsiyyətlər Seyid Əzim Şirvani haqqında

Onun yaradıcılığı XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində şərəfli yer tutur. O, məhəbbət tərənnüm edən Füzuliyana qəzəlləri ilə istedadlı lirik şair, maarifçi şeirləri, təmsil, mənzum hekayə və satiraları ilə görkəmli realist sənətkar kimi tanınmışdır.

**Feyzulla Qasımzadə,
professor**

Seyid Əzimin elə gözəl və səlis qəsidələri, elə xoşməzmun müxəmməsləri və qitələri, elə ruhərvər qəzəlləri var ki, Füzuli Bağdadlının kəlamına əvəz ola bilərlər.

**Firidun bəy Köçerli,
folklorşünas**

Həyatı

Seyid Əzim Şirvani 1835-ci il iyul ayının 10-da Şamaxıda ruhani ailəsində anadan olmuşdur. Seyid Əzim kiçik yaşlarında ikən Şamaxının tanınmış, mötəbər şəxslərindən olan atası Seyid Məhəmməd vəfat etmişdir. Seyid Əzim ana babası molla Hüseyinin himayəsi altında yaşamışdır. Molla Hüseyin Dağıstanda Yağsay kəndində ruhanilik edirdi. Babasından ərəb və fars dillərini öyrənən Seyid Əzim təxminən 10 il sonra Şamaxıya qayıdıb və burada mədrəsədə oxuyub orta ruhani təhsilini tamamlayır.

malik olan Seyid Əzim Şirvaninin(1835-1888) bədii irsi biri azərbaycanca, digəri isə farsca iki böyük külliyyatdan ibarətdir. Azərbaycanca bədii irsinin əsasını qəzəl janrı təşkil edir. Şairin əsərləri içərisində müxtəlif Şərq mənbələrindən etdiyi tərcümələr, Sədi, Hafiz və Məhəmməd Füzuli şeirlərinə yazdığı nəzirələr də vardır. Lakin bunlar şairin zəngin bədii irsi içərisində az yer tutur. Seyid Əzim Şirvani yaradıcılığının çox hissəsi lirik janrdadır yazılmış orijinal əsərlərdən ibarətdir ki, bunların da çoxu qəzəllərdir. Şairin qəzəllərində həyat sevgisi, nikbin əhval-ruhiyyə, dini etiqad xüsusi yer tutur. Onun aşiqanə qəzəlləri daha çoxdur. Müəllifin şeirə hə-

məyə çağırırdı:

**Bəs "Əkinçi" cəlalımızdır bizim,
Nəsehi xoşməqalımızdır bizim.
Səy edək, ey guruhi-niksifat,
Etməsin ta bizim "Əkinçi" vəfat.**

Şairin əsərləri içərisində öyüd, təmsil və didaktik mahiyyət daşıyan mənzum hekayələr vardır ki, bunların da müəyyən bir hissəsi öz ideyaları etibarilə onun maarifçi şeirləri ilə birləşir. Doğruçuluq, mərdlik, dostluq, yoldaşlıqda mətanət, çalışqanlıq, əzizlərə kömək, insanlarla yaxşı rəftar və s. gözəl və nəcib sifətlərin təbiiyələndirilməsi həmin öyüdlərin əsas məzmununu təşkil edir.

Seyid Əzim Şirvaninin icti-

vasitə olduğunu duyurdu. O, "Qəzet nədir" şeirində "Əkinçi"nin məramı, məqsəd və vəzifələrini nəzmlə oxuculara çatdırırdı. Həsən bəyin özünün təbirincə desək, Şirvani "Əkinçi"nin səsinə səs verərək maarifi təbliğ etməklə kifayətlənmiş, yeni tipli məktəblərin açılmasını alqışlayırdı. Aqilin cahildən yüksək tutulmasını maarifçiliyin əsas prinsipi hesab edən Şirvani öz oğlunu Şamaxıda açılan yeni tipli məktəbə qoymuşdu. Oğluna nəsihət məzmununda yazdığı şeiri "Əkinçi"yə göndərən Şirvaninin bu əsəri redaksiya qeydi ilə çap olunmuşdu. Redaksiya qeydində deyilirdi: "Şamaxıda bir camaat uçqolasi bina olub ruhani okrujiyoy məclisinin nəzarətində Şamaxı sakini Seyid Əzim Məliküşşüəra öz oğlu Mir Cəfər namı haman uçqolaya elm təhsil etmək üçün qoymadan xalqın məzəmətin görüb öz oğluna nəzmlə nəsihət verdiyinin bəyanıdır".

XIX əsr ədəbiyyatından danışarkən, ilk növbədə, maarifçilik ideyalarının yayılması kimi böyük bir hərəkət yada düşür. Bu hərəkətin təkanverici qüvvələrini ayrı növ və janrlarda yazıb-yaradan sənətkarlar olsalar da, onları bir ideya-maarifçilik ideyası birləşdirirdi. Belə maarifçilərdən bəziləri məktəblər açmasalar da, xalqın maariflənməsi yolunda əllərindən gələni əsirgəmədilər. Hələ o dövrlərdə M.F.Axundzadə H.B.Zərdəbiyə yazdığı məktublərin birində belə deyirdi: "Bir kampaniya təşkil edin və onlar da Azərbaycanın şəhər və kəndlərində məktəbxanalar açmaq işi ilə məşğul olsunlar".

Belə məktəb yaradan şəxslərdən biri də S.Ə.Şirvani olmuşdur. S.Ə.Şirvani şair olmaqla bərabər, işgüzar və istedadlı müəllim idi. Tədris prosesində müəllim S.Əzimin həyatı haqqında danışarkən onun pedaqoji fəaliyyətinə, Azərbaycan pedaqoji elmi tarixindəki roluna xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bu məqam tədrisin həm keyfiyyətinin yüksəlməsinə, həm də şagirdlərin şair-pedaqoq haqqında məlumatlarının artmasına kömək edər.

Ömrünün 18 ilini məktəbdarlığa bağlayan şair elmin bir çıraqlıq olub qaranlıq beynləri işıqlandırmağa çalışmışdır. Hələ məktəb yaratmadan əvvəl Şamaxı mühitində tədrisin köhnə qayda-qanunlarla, mollaxana üsulu ilə keçirilməsini tənqid edərək yazırdı:

**Hər vilayətdə var beş-on məktəb,
Edirik kəsb onda elmü ədəb.
Məktəbin fərqi altı köhnə həsir,
Neçə ətfali-müflis onda əsir.**

Şairin təsvirindən məktəbdəki dərs prosesinin hansı vəziyyətdə olması oxucuya tam aydın olur. Var gücü ilə yeni tipli məktəb yaratmaq üçün çalışan şair çox keçmir ki, Şamaxıda yeni üsullu məktəb açır. Onun bu məktəbdə 36 şagird təhsil alırdı. Maddi ehtiyac içində yaşayan şair bu məktəbdən heç bir gəlir əldə etmirdi. Tədris prosesində müəllim şairin məktəb açandan sonra Şamaxı qaragüruhçular mühitində ona edilən təzyiqlə hücumlardan danışmalı, eyni zamanda bütün bu halları şairi qorxutmadığını, əksinə, onun öz işini daha da inkişaf etdirməyə çalışmasını xüsusi qeyd etməlidir.

davamı gələn sayımızda

Şamaxıdan doğan günəş – Seyid Əzim Şirvani

1856-cı ildə ali ruhani təhsil almaq həvəsi 21 yaşlı gənc Seyid Əzimi İraqa, əvvəl Nəcəf və Bağdada, sonra isə Suriyanın Şam şəhərinə aparır. Gənc şair İraqda oxuyarkən dünyəvi elmlərə də böyük maraqla göstərir. Şamaxıya qayıdıqdan sonra 1869-cu ildə orada yeni üsul üzrə məktəb açaraq ömrünün axırına qədər burada müəllimlik edir. Köhnə mollaxanalardan fərqli olaraq o, bu məktəbdə uşaqlara dini elmlərlə yanaşı, Azərbaycan və fars dillərini təlim edir, tarix, coğrafiya, hesab və s. fənlərdən ibtidai məlumat da verirdi. Təsədüfi deyil ki, Azərbaycanın görkəmli şairi Mirzə Ələkbər Sabir, məşhur yazıçı və pedaqoq Sultan Məcid Qənizadə və bir sıra başqa yazıçılar məhz onun məktəbində oxumuşlar.

Öz zəngin yaradıcılığı ilə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə qızıl səhifələr əlavə edən Seyid Əzim Şirvani 1888-ci il mayın 20-də Şamaxıda vəfat etmişdir.

Yaradıcılığı

Zəngin ədəbi yaradıcılığa

mai mahiyyət daşıyan satıraları onun ümumi yaradıcılığında müstəsna mövqə tutur. Onu öz dövrünün böyük realist şairi kimi tanıdan "Yerdəkilərin göyə şikayət etmələri", "Dəli şeytan", "Məkrli-zənan", "Bəlx qazisi və xarrat", "Müctəhidin təhsildən qayıtması", "Elmsiz alim", "Alim oğul ilə avam ata", "Qafqaz müsəlmanlarına xitab" və s. satıralarıdır.

Mətbuatla əlaqələri

Seyid Əzim Şirvaninin yaradıcılığında "Əkinçi"nin müstəsna rolu var. Bu mətbu orqanın səhifələrində şairin 10-dan çox şeiri işıq üzünə çıxmışdır. Azərbaycan xalqının həyatında "Əkinçi"nin böyük rolu olduğunu şeirlərində vurğulayan Şirvaninin nəzərində qəzetin xeyli üstünlükləri vardı. Dünyanın müxtəlif yerlərindən informasiyaları toplayıb oxucuya çatdırması, maarifçilik işi aparması, elm toxumu səpməsi, ana dilinin saflaşması uğrunda aparılan mübarizə Şirvani tərəfindən mətbuatın üstünlüyü hesab edilirdi. Qəzet onun əlində maarifçilik ideyalarının yayıldığı xitabət kürsüsünə çevrilmişdi. "Əkinçi"nin imkanlarından yararlanmaq üçün oxuculara üz tutan Şirvani yazırdı:

**Neçə müddətdir ki, Həsən bəyi zar,
Hüsnü-tədbir ilə o fəxri-kibar,
Öz qədimi misalımızda haman,
Qəzetə çapını edib ünvan.**

"Əkinçi"nin nəşri ilə bağlı göndərdiyi təbrik məktubunda Seyid Əzim bu mətbu orqanı və Zərdəbinin "əhli-islami", "xaki-məzəllətdən" qaldırdığı, xalqı öz ana dilində günün aktual problemləri ilə tanış etdiyini alqışlayırdı. O, "Əkinçi"nin gəlişini ruh təzələyən səhərə bənzədir. Səhər mehi insanda xoş duyğular oyatdığı kimi "Əkinçi" də müsəlman aləmini qəflət yuxusundan oyadır. Qəzetin müsəlman aləminə gətirdiyi bu yeniliyi duyan şair "Əkinçi"nin davamlı nəşrini arzulayırdı.

"Əkinçi"yə həsr etdiyi şeir nümunələrindən aydın görünür ki, Şirvani dövrünün bir çox ziyalıları kimi mətbuatın imkanlarını çox gözəl dəyərləndirir, xalqın təərəqqisi və inkişafında mühüm